Ankara Üniversitesi
SBF Dergisi,
Cilt 81, No. 2, 2026, s. 421-425
Türkçe

CC BY NC ND

Araştırma Makalesi
DOI

OPEN ACCESS

KİTAP İNCELEMESİ*

Sıra İktisadi Zaferde, İzmir'de İlk Türkiye İktisat Kongresi ve Sergisi Albümü-1923, (Hazırlayan: Y. Doğan Çetinkaya), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2025, 120 sf.

Lozan Barış Konferansı görüşmelerinin kesintiye uğradığı dönemde düzenlenen Türkiye İktisat Kongresi'nde yeni kurulacak olan devletin ekonomik ve siyasal politikaları tespit edilmeye çalışılmıştır. Millî Mücadele'nin başarı ile neticelenmesini sağlayan temel faktörlerden en önemlisi, askerî ve bürokratik devlet kadrolarının meşruiyetinin geniş bir toplumsal tabana dayandırılmasıydı. Ankara'da TBMM'nin açılmasıyla birlikte hem toplumsal temsilin dayanakları somutlaşmış hem de bu kesimlerin mücadeleye olan desteği artmıştır. Millî Mücadele geniş tabanlı bir toplumsal hareketti ve toplumun vermiş olduğu destekler sayesinde zafer elde edilebilmiştir. Bu sebeple Türkiye İktisat Kongresi düzenlenirken Millî Mücadele'ye destek veren toplumsal kesimlerin kongrede temsil edilmelerine özen gösterildiği anlaşılmaktadır.

Lozan Barış Konferansı'nın ilk görüşmelerinde Türkiye ile Avrupalı devletler arasında kapitülasyonlar ve anlaşma şartları konularında sorunlar çıkmış ve Türkiye yönetimi görüşmelere ara verme kararı almıştır. Türkiye İktisat Kongresi her ne kadar 17 Şubat 1923 tarihinde düzenlense de asıl olarak bu kongrenin düzenlenmesine yönelik ilk kararların 1922 yılının Kasım ayında alındığı anlaşılmaktadır (Şahinkaya, 2023, ss. 118–119). Türkiye yönetimi Türkiye İktisat Kongresi'ni düzenleyerek bir bakıma bağımsız ve özgür bir devlet olduğunu bütün dünya kamuoyuna duyurmuştur (Kuruç, 2012, s. 259). Kongrede tüccar, işçi, çiftçi ve sanayici gibi toplumun tüm kesimlerinin aynı çatı altında toplanması, Türkiye yöneticilerinin uluslararası kamuoyuna güçlü bir mesaj vermesi anlamına gelmekteydi (Ahmad, 1995, s. 135).

* Makale geliş tarihi / Received date: 22.12.2025
Makale kabul tarihi / Accepted date: 18.03.2026

Türkiye İktisat Kongresi'ni düzenleyen kurum İktisat Vekâleti'ydi ve çalışmaları düzenleyen kişi İktisat Vekili Mahmut Esat (Bozkurt) Bey olmuştu. Kongre hazırlıkları yapılırken kongreye niçin ihtiyaç duyulduğu hakkında basına açıklamalar yapılmış ve maksadın gelecek yıllarda yürütülecek ekonomi programının belirlenmesi olduğu ifade edilmişti (Türkiye İktisat Kongresi, 1971, s. 1). Kongrenin reislik görevini yapacak olan ismin ise Kâzım (Karabekir) Paşa olmasına karar verilmişti (Karabekir, 2009, ss. 848–849). Kongrenin açılış konuşmasını Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa yapmış ve kongre bitiminde *"Misâk-ı İktisadî"* adı verilen ve ekonomiye ilişkin yol haritası niteliğinde bir program açıklanmıştı. Buna göre Türkiye yönetimi artık yerli üretime geçecek ve millî ekonomisini kurmak için çaba sarf edecekti (Serçe, 2004, ss. 9–11). Kâzım Paşa tarafından yazılan bu program o dönemin istek, temenni ve ruhunu yoğun biçimde yansıtan bir metindir (Aydemir, 2011, s. 329).

Mustafa Kemal Paşa, Türkiye İktisat Kongresi'ni açarken yapmış olduğu konuşmasında siyasal bağımsızlığın ancak iktisat alanında kendi kendine yeterlilik ile mümkün olabileceğini dile getirmiştir (İnan, 2023, ss. 57–69). Türk Devleti'nin o tarihe kadar yaşadığı işgallerin ve baskıların temel sebebi olarak ülkenin iktisadî manada geri kalmışlığına işaret etmiştir (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, 2006, ss. 104–105). Mustafa Kemal Paşa'nın Türkiye İktisat Kongresi'nde yapmış olduğu konuşmada altını çizdiği millî iktisat yaklaşımının alt yapısı asıl olarak II. Meşrutiyet yıllarında kurulmuştur. O dönemin yöneticileri ve aydınları devletin yaşamış olduğu iktisadî çıkmazdan çıkış yolu olarak millî iktisat politikasını görmüştür (Toprak, 2016, s. 18). I. Dünya Savaşı'nın yaratmış olduğu zorluklardan kurtulabilmek için ülkenin kendi kaynaklarını kullanması ve üretime çevirmesi gerektiği yönünde bir bakış açısı geliştirilmiştir (Toprak, 2012, ss. 96–97). Bu döneme ait iktisadî ve siyasal yaklaşımlar hem Türkiye İktisat Kongresi'nde sergilenen politik yaklaşımı hem de Cumhuriyet Türkiye'sinin iktisadî programlarını olumlu yönde etkilemiştir.

Türkiye İktisat Kongresi'nin yüzüncü yılına denk gelen 2023 yılında bu konuda çeşitli etkinlikler ve konferanslar düzenlenmiş ve kitaplar yayımlanmıştır. 2023 yılına kadar ele alınan bütün çalışmalarda genellikle kongrenin düzenlendiği mekânın iç ve dış tarafından çekilmiş sınırlı sayıdaki fotoğraflar kullanılmıştır. Yüzüncü yıl sebebiyle hazırlanan eserlerde de aynı şekilde mevcut fotoğraflar yer almıştır. Fakat 2023 yılının son aylarına doğru Türkiye İktisat Kongresi konusunda önemli bulgular içeren bir albümün varlığı ortaya çıkmıştır. Bu albümde hem kongreye ait fotoğraflar hem de kongre binasının girişinde düzenlenen iktisat sergisini içeren fotoğraflar yer almaktadır. 1923 tarihli bu albüm İzmir'den Ankara'ya götürülmüş veyahut gönderilmiş ve burada muhafaza edilmiştir. Albümün aslı bugün Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi'nde yer almaktadır.

Türkiye İktisat Kongresi'ne ait fotoğraf albümünün varlığı araştırmacılar tarafından bilinmezken, kongrenin düzenlendiği süreçte bu fotoğrafların çekildiği bilgisi, 1923 yılının Şubat ayında yayımlanan *Akşam* gazetesinin haberinde yer almıştır. Ancak bunun hangi amaçla yapıldığı konusunda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Gazete muhabirlerinin çekmiş oldukları fotoğrafların, Ankara'daki devlet yöneticilerine gönderildiği ve orada muhafaza edildiği düşünülebilir. Albümdeki fotoğraflar içerisinde oldukça ender rastlanacak derecede önemli fotoğraflar bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi Mustafa Kemal Paşa'nın kongre açılış konuşmasını yaptığı sırada çekilen fotoğraftır. Bugüne kadar Mustafa Kemal Paşa'nın kongreye katılımı ile ilgili en fazla kullanılan fotoğraf, kongreden iki hafta evvelinde 2 Şubat 1923 tarihinde yine Hamparsumyan Hanı'nda düzenlenmiş olan *"Kadınlar Kongresi"* olarak tanımlanan toplantıda çekilen fotoğraftır. Bu toplantıya Mustafa Kemal Paşa eşi Latife Hanım ile birlikte katılmıştır. Türkiye İktisat Kongresi'nin açılışında çekilmiş olan fotoğraf ise bu konuyla ilgili en somut fotoğraftır. Albümde 45 numara olarak tasniflenen fotoğrafla ilgili açıklamada *"Gazi Kemal Paşa Hazretleri nutuk irad ederken"* ifadesi yer almaktadır.

Albümde, iktisat sergisine ait çok sayıda fotoğraf yer almaktadır. Fotoğraflar incelendiğinde, sergi duvarlarında Türk Bayrakları, Mustafa Kemal Paşa'nın, İsmet (İnönü) Paşa'nın ve Fevzi (Çakmak) Paşa'nın fotoğrafları asılmıştır. Kongreye katılan çiftçi, işçi, tüccar ve sanayici grupların temsilcilerine ait grup ve ayrı ayrı fotoğraflar bulunmaktadır. Fotoğraflar arasında kongreye katılan temsilcilere verilen ziyafet görüntüleri de vardır. Bu ziyafetlere Kongre Reisi Kâzım Paşa ve İktisat Vekili Mahmut Esat Bey de iştirak etmiştir. Kongreye kadınların katılımı yüksektir ve kadınlar *"Amale Mümessilleri"* olarak not düşülen iki fotoğrafta yer almaktadır. Sovyet Sefiri Semyon Aralov ve Rus yetkililer de fotoğraflarda görülmektedir. Albümde en fazla fotoğrafı olan kişi kuşkusuz ki kongre reisi olması sebebiyle Kâzım Paşa'dır. Paşa'nın kongre kürsüsünde konuşma yaparken, kongreyi yönetirken ve katılımcılar arasında yer alırken çekilmiş çok sayıda fotoğrafı bulunmaktadır.

Kongre binasının giriş tarafında düzenlenen, iktisat sergisine ait çok sayıda fotoğraf yer almaktadır. Türkiye'nin millî ürünlerinin tanıtılması maksadıyla oluşturulan bu sergiye sadece İzmir değil, İstanbul, Manisa, Zonguldak, Adana ve Isparta gibi şehirlerden tüccar, üretici ve sanayiciler katılım sağlamıştır. Tanıtımı yapılan millî ürünler kayda değer bir çeşitlilik arz etmektedir: Helva, şeker, kundura, tütün, deri, üzüm, zeytin, sabun, halı, sepet ve ecza malzemesi vb. Sergideki ürünlerin yanında üretici şirketlerin adı da yer almaktadır. Üretici şirketlerin büyük çoğunluğu Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren üretim yapan millî kuruluşlardır. Bu şirketlerin büyük çoğunluğu, Cumhuriyet döneminde faaliyetlerini sürdürmüştür. Cumhuriyet

yıllarının millî iktisat, yerli üretim ve millî tasarruf anlayışının kökenlerini Türkiye İktisat Kongresi'nin bu sergisinde görebilmek mümkündür.

Türkiye İş Kültür Yayınları tarafından Aralık 2025 tarihinde yayımlanan *"Sıra İktisadi Zaferde, İzmir'de İlk Türkiye İktisat Kongresi ve Sergisi Albümü-1923"* adlı bu çalışma on bir başlıktan oluşmaktadır. Doğan Çetinkaya tarafından kaleme alınan birinci başlıkta kongreye damga vuran millî iktisat ve millî burjuvazi anlayışının temelleri incelenmektedir. Çetinkaya ayrıca kongreye ait fotoğraf albümünün ortaya çıkış hikayesini anlatmakta ve bunların detaylı incelemesini yapıp kongrenin önemli özelliklerini ortaya koymaktadır. İkinci başlıkta, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın kongreyi açarken yapmış olduğu konuşmanın eski hali, üçüncü başlıkta ise konuşmanın güncel Türkçe hali verilmiştir. Dördüncü başlıkta Zafer Toprak'ın kongrenin yüzüncü yılında ve *Toplumsal Tarih* dergisinin özel sayısında yayımlanan yazısına yer verilmiştir. Beşinci başlıkta yine Doğan Çetinkaya tarafından hazırlanmış olan, Türkiye İktisat Kongresi'nin amaçlarını içeren bir yazı yer almaktadır. Çetinkaya bu yazısında Türkiye İktisat Kongresi'nin Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş aşamasında önemli bir dönüm noktası olduğunu belirtmiş, Türkiye'deki mevcut tarih yazımında kongre hakkındaki literatüre değinmiş ve bu konuda yeterli bilimsel çalışmanın yapılmadığından söz etmiştir.

Eserin altıncı başlığında, Türkiye İktisat Kongresi konusunda bilimsel çalışma eksikliğini telafi edebilmek için hazırlanmış bir yazıya yer verilmiştir. Yedinci başlıkta *"Misak-ı İktisadi Esasları"* ele alınırken, sekizinci başlıkta ise kongre kararlarından söz edilmektedir. Dokuzuncu başlıkta, kongreye katılan tüccarlara ve şirketlerinin adreslerine yer verilirken onuncu başlıkta 26 Şubat 1923 tarihinde *Akşam* gazetesinde yayımlanan ve iktisat sergisi hakkında bilgi veren habere yer verilmiştir. Eserin son bölümünde ise iktisat sergisine ait fotoğraflar yeniden düzenlenip esere eklenmiştir. Fotoğraf albümünün orijinal kapağında, *"İzmir'de İlk Türkiye İktisad Kongresi ve Sergisi Albümü 1339"* ibaresinin yer aldığı görülmektedir. 1923 tarihli bu albümde yer alan 65 fotoğraf aynı zamanda eski Türkçeyle yazılmış açıklayıcı ifadelere sahiptir. Fotoğraflar yeniden numaralandırılmış ve açıklayıcı yazılar günümüz Türkçesine çevrilerek sunulmuştur.

Türkiye İktisat Kongresi'ne odaklanan bu eserde yer alan fotoğraflar, çalışmanın özgünlüğünü ve belgesel değerini artırmaktadır. Bu fotoğraflar, kongrenin biçimsel ve mekânsal özelliklerini ortaya koymasının yanı sıra Türkiye'nin üretim hayatını yansıtan somut veriler sunmaktadır. Eser bu yönüyle hem iktisat hem de yakın tarih çalışmalarına katkı sunabilecek nitelikte önemli bir belgesel çalışmadır. Bununla birlikte eser, güçlü belgesel yönüne rağmen analitik ve yorumsal açıdan sınırlı kalmakta, fotoğrafların tarihsel kökenleri

derinlemesine çözümlenmediği için çalışmanın akademik katkısı sınırlanmaktadır.

Kaynakça

Ahmad, F. (1995). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. Y. Alogan (Ed). Sarmal Yayınevi.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II (1906-1938). (2006). Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları.

Aydemir, Ş. S. (2011). *Tek Adam*, *Mustafa Kemal (1922-1938)* (Cilt 3). Remzi Kitabevi.

İnan, A. (2023). *İzmir İktisat Kongresi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Karabekir, K. (2009). *Günlükler (1906-1948)* (Cilt 2). Yapı Kredi Yayınları.

Kuruç, B. (2012). *Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi, Büyük Devletler ve Türkiye*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ökçün, A. G. (1971). *Türkiye İktisat Kongresi*, *1923-İzmir*, *Haberler-Belgeler-Yorumlar*. (1971). Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Serçe, E. (2004). *İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat-4 Mart 1923)*. İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Şahinkaya, S. (2023). *Cumhuriyetten Önceki Son Kurucu Kongre, Türkiye İktisat Kongresi*, *(İzmir, 17 Şubat-4 Mart 1923)*. Telgrafhane Yayınları.

Toprak, Z. (2016). *İttihat-Terakki ve Cihan Harbi*, *Savaş Ekonomisi ve Türkiye'de Devletçilik (1914-1918)*. Kaynak Yayınları.

Toprak, Z. (2012). *Türkiye'de Milli İktisat (1908-1918)*. Doğan Kitap.

Murat Turan
Ardahan Üniversitesi